

ΕΝΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ

ΚΩΣΤΑΣ ΣΗΜΙΤΗΣ

Ποιοι με πολέμησαν

«ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΣΤΙΣ έντονες αντιδράσεις που προκάλεσε το πρόγραμμα της σταθεροποίησης της οικονομίας, αναφέρεται ο κ. Κώστας Σημίτης στο επόμενο βιβλίο του, που θα εκδοθεί από τον οίκο «Γνώση» και έχει ως κύριο θέμα την οικονομία και την οικονομική πολιτική.

Χρησιμοποιώντας σκληρές εκφράσεις ο κ. Σημίτης, στα αποσπάσματα που δημοσιεύουν σήμερα «ΤΑ ΝΕΑ», καυτηριάζει

την ανυπομονησία «κα προπαντός την άγνοια», με την οποία τα κόμματα και ο Τύπος αντιμετώπισαν το πρόγραμμα, και επισφραγίζει ιδιαίτερα ότι ο προοδευτικός χώρος ήταν ιδεολογικά απροετοίμαστος για μια τέτοια οικονομική πολιτική.

Η οικονομική πολιτική, αναφέρει σ' ένα σημείο του βιβλίου ο κ. Σημίτης, εξακολούθησε να εφαρμόζεται μόνο χάρη στην υποστήριξη του Πρωθυπουργού που και αυτή, όμως, δεν στάθηκε αρκετή ως το τέλος. Θα προτείνει μάλιστα την επιμήκυνση της περιόδου της Βουλής, ώστε να είναι δυνατή η χάραξη μιας αντιδημοφιλούς πολιτικής με πιο μακροπρόθεσμο στόχο.

Ο κ. Σημίτης, όμως, θα αργήσει την αναφορά του στις αντιδράσεις από τις διαφωνίες μέσα στην κυβέρνηση, που οδήγησαν μάλιστα στην ανατροπή ορισμένων τμημάτων του προγράμματος.

ΣΤΗ διάρκεια της εκπόνησης του σταθεροποιητικού προγράμματος υπήρξαν σοβαρές διαφωνίες σε ενδοκυβερνητικό επίπεδο. Η μία κατηγορία αντιρρήσεων αφορούσε την αποτελεσματικότητα του. Το πιο συνηθισμένο επιχείρημα ήταν ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα θα άρμοζε σε μία δυτικοευρωπαϊκή κοινωνία με υψηλό αριθμό μισθωτών. Στην Ελλάδα θα έχει ως συνέπεια την κατακόρυφη πτώση της ζήτησης, εκτεταμένη κρίση και ανεργία. Η εξέλιξη έδειξε ότι οι φόβοι αυτοί ήταν αδικαιολόγητοι. Οδήγησαν όμως στη ματαιώση ενός πρόσθετου μέτρου, που προβλεπόταν στο αρχικό σχέδιο: την αύξηση των επιτοκίων, σε επίπεδο ώστε το επιτόκιο των χορηγήσεων να καταστεί πραγματικό. Η ματαιώση του μέτρου ήταν λάθος. Αν είχε αποφασιστεί και η αύξηση των επιτοκίων, το πρόγραμμα θα είχε επιδράσει πολύ πιο γρήγορα στις εξελίξεις.

Η άλλη κατηγορία αντιρρήσεων επικεντρωνόταν στις πολιτικές αντιδράσεις και την πιθανή απώλεια ψηφοφόρων. Η κριτική κορυφώθηκε μετά τις δημοτικές εκλογές του 1986, όταν το ΠΑΣΟΚ έχασε τον έλεγχο των δήμων της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και του Πειραιά. Η ήττα χρησιμοποιήθηκε ως επιχείρημα για την άμεση αναγκαιότητα αλλαγής πολιτικής. Η πολιτική να μην αλλάξει, όμως σε άλλους τομείς - όπως στις ρυθμίσεις για τα νοίκια ή την απασχόληση - καθυστέρησαν οι αναγκαίες διαρθρωτικές προσαρμογές. Το επιχείρημα του πολιτικού κόστους οδήγησε κατά τη σύνταξη του προϋπολογισμού του 1988 σε μία επεκτατική δημοσιονομική πολιτική και ήταν η αιτία να αλλάξει, τον Νοέμβριο του 1987, η εισοδηματική πολιτική του 1988 που είχε αρχικά αποφασιστεί.

Η δημόσια κριτική του σταθεροποιητικού προγράμματος είχε ως κύριο άξονα την έλλειψη ή τη μη παράλληλη εφαρμογή αναπτυξιακών μέτρων. Το πρόγραμμα, για να προλάβει την κριτική αυτή, περιείχε μία παράγραφο για την αναπτυξιακή πολιτική. Στη συνέχεια, έγινε μία σοβαρή προσπάθεια να ρυθμιστούν εκκρεμότητες, όπως το ζήτημα των προβληματικών επιχειρήσεων και να προωθηθούν διαρθρωτικές αλλαγές στο τραπεζικό σύστημα, στον έλεγχο της λειτουργίας δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών, στις εξαγωγές κ.λπ. Μια σημαντική αλλαγή στην όλη λειτουργία του δημόσιου τομέα, επέφερε, για παράδειγμα, η καθιέρωση της υποχρέωσης του Δημοσίου να δανείζεται και στην εσωτερική αγορά για την κάλυψη των ελλειμμάτων του καθώς και η δυνατότητα των δημόσιων επιχειρήσεων να καταθέτουν έντοκα τα κεφάλαιά τους. Παρ' όλα αυτά, έμεινε η εντύπωση - πιστεύω λανθασμένη - ότι θα έπρεπε να είχε γίνει και «κάτι άλλο» για την ανάπτυξη. Χρη-



«Μόνο η υποστήριξη του Πρωθυπουργού εξασφάλισε τη συνέχιση του προγράμματος σταθεροποίησης»

Προτείνει εκλογές κάθε πέντε χρόνια

σιμοποιείται ο όρος «κάτι άλλο», γιατί το περιεχόμενο της επιθυμητής αναπτυξιακής πολιτικής δεν μπόρεσε ποτέ να συγκεκριμενοποιηθεί από όσους ασκούσαν κριτική. Το αποτέλεσμα ήταν ένας ακόμη όρος, η «ανάπτυξη», να χάσει στην πολιτική αντιπαράθεση, το οποίο συγκεκριμένο περιεχόμενο είχε και να μεταβληθεί σε σύνθημα.

Αντιδράσεις από άγνοια

ΣΕ όλη τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος και ως τα μέσα του 1987, η εκτίμηση για τα αποτελέσματά του ήταν αρνητική. «Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα απέτυχε», ήταν η διαπίστωση του Τύπου, των κομμάτων της αντιπολίτευσης και των στελεχών του ΠΑΣΟΚ που εναντιώνονταν στη σταθεροποιητική πολιτική. Αρνητική διάθεση, ανυπομονησία και προπαντός άγνοια, καθόριζαν αυτή τη στάση.

Η οικονομική κατάσταση δεν διορθώνεται ριζικά γρήγορα. Μεταξύ της εφαρμογής ενός μέτρου μακροοικονομικής πολιτικής και της απόδοσής του υπάρχουν χρονικές υστερήσεις. Το πρόγραμμα περιόρισε το διαθέσιμο εισόδημα για να μειώσει πληθωρισμό και εισαγωγές. Οι καταναλωτές σε μια πρώτη φάση είτε ήλπιζαν ότι θα μπορούσαν να βρουν τα μέσα για να ζήσουν όπως πριν, είτε προσέφευγαν στην αποταμίευσή τους και συνέχισαν να δαπανούν. Γι' αυτό η αυξημένη ζήτηση άρχισε να υποχωρεί. Εξάλλου, οι συνθήκες οι οποίες επικρατούν όταν πρωτοεφαρμόζεται ένα μέτρο, έχουν μεγάλη σημασία για το χρόνο μέσα στον οποίο επιδρά. Ο ρυθμός του πληθωρισμού είχε κρατηθεί ως τον Αύγουστο του 1985, τεχνητά, σε χαμηλά επίπεδα. Ήταν αναπόφευκτο να αυξηθεί σημαντικά κατά το τέλος του 1985 και έτσι το σταθεροποιητικό πρόγραμμα να συμπίπτει με την έξαρσή του. Η πτωτική πορεία του πληθωρισμού μπορούσε να φανεί μόνον αφού εκδηλώνονταν πρώτα

οι συνέπειες της προηγούμενης πολιτικής.

Αμέσως μετά την εξαγγελία του προγράμματος ενισχύθηκαν οι κερδοσκοπικές τάσεις και παρατηρήθηκαν αυξημένες αγορές διαρκών καταναλωτικών αγαθών. Η έντονη φημολογία για νέα υποτίμηση, νέους φόρους και αυξήσεις, προκάλεσε κύμα ζήτησης, εισαγωγών για αποθεματοποίηση, καθυστέρηση εισαγωγής συναλλάγματος από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και φνητικές συνέπειες στο ισοζύγιο των εξωτερικών συναλλαγών και στις καταθέσεις. Η συνέπεια απέδειξε ότι το φαινόμενο ήταν παροδικό. Όμως ακούσες τότε για να δημιουργήσει την εντύπωση ότι το πρόγραμμα δεν είναι αποτελεσματικό.

Απροετοίμαστο για σταθερότητα

ΤΟ σταθεροποιητικό πρόγραμμα αποτέλεσε πολιτική αντίθεση με όσα είχε μάθει ο προοδευτικός πολιτικός χώρος να πιστεύει. Κυρίαρχη άποψη ήταν τότε ότι οι συντηρητικές κυβερνήσεις εφαρμόζουν περιοριστική εισοδηματική πολιτική και σταθεροποιητικά προγράμματα, ενώ οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις επιδιώκουν το ξεπέρασμα της κρίσης με αύξηση των δημοσίων δαπανών και ενίσχυση του εισοδήματος των εργαζομένων. Η άποψη αυτή φανερώθηκε ότι οι εξελίξεις που πραγματοποιήθηκαν στις αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση, και οι σοσιαλιστικές πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης ήταν λίγο ως πολύ άγνωστες στην Ελλάδα. Στο δεύτερο μέρος αναλύεται ότι οι σοσιαλιστικές κυβερνήσεις προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν την κρίση με περιοριστική εισοδηματική πολιτική. Ο προοδευτικός χώρος δεν θα έπρεπε να είναι τόσο ιδεολογικά απροετοίμαστος στο θέμα της σταθεροποιητικής πολιτικής.

Η άγνοια αυτή συνέτεινε ώστε το σταθεροποιητικό πρόγραμμα να συναντήσει πολύ πιο έντονες αντιρρήσεις στα κόμματα της αριστερής αντιπολίτευσης και στα στελέχη της κυβερνητικής παράτα-

ξης απ' ό,τι στο σύνολο του πληθυσμού. Η μάζα των εργαζομένων το αποδέχθηκε με την πάροδο του χρόνου, όσο τα αποτελέσματά του γίνονταν πιο ορατά, ως μια ορθή και δυναμική πολιτική. Τα στελέχη όμως, όπως δείχνουν η διάσπαση της ΓΣΕΕ τον Οκτώβριο του 1985 και ο αποχωρήσεις από το ΠΑΣΟΚ, δεν ήταν πρόθυμα να ακολουθήσουν την αλλαγή οικονομικής πολιτικής. Ακόμη και μέλη της κυβέρνησης και της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ εκδήλωναν ανοιχτά την αντίθεσή τους και συμμετείχαν σε προσπάθειες και κινητοποιήσεις για την ανατροπή της πολιτικής. Μόνον η υποστήριξη του Πρωθυπουργού κ. Ανδρέα Παπανδρέου εξασφάλισε στο τέλος του 1986 τη συνέχιση της πολιτικής.

Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα επέδρασε γι' αυτό όχι μόνο στις οικονομικές αλλά και στις ιδεολογικές και πολιτικές εξελίξεις. Οδήγησε σε μία αναγκαία προσαρμογή. Ο προοδευτικός χώρος παρέδωσε ως τότε μερικές αλήθειες. Παρέδωσε ότι κύριος περιοριστικός παράγοντας της ανάπτυξης είναι στη χώρα μας η αδυναμία του ισοζυγίου των εξωτερικών συναλλαγών, ότι ο εξωτερικός δανεισμός συνδέεται με προϋποθέσεις και δημιουργεί δεσμεύσεις, ότι μια μικτή οικονομία έχει τις νομοτελίες της και επιβάλλει λύσεις σύμφωνες με τις νομοτελίες αυτές σε μια σειρά από θέματα όπως η πολιτική τιμών ή η φορολογία. Σήμερα υπάρχει συνείδηση ότι οι πολιτικοί και οικονομικοί χειρισμοί πρέπει να είναι σύμφωνοι με το δοσμένο γενικότερο πλαίσιο, γιατί αλλιώς οδηγούν σε αδιέξοδα, ότι στην Ελλάδα η πολιτική πρέπει να συμβιβάζεται με τις νομοτελίες της μεικτής οικονομίας.

Αβεβαιότητα στην αγορά

Η ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ του σταθεροποιητικού προγράμματος είχε οδηγήσει σε φαινόμενα φυγής κεφαλαίων και ανατιμήσεων, καθώς και σε κλίμα γενικής αβεβαιότητας στην αγορά. Το δολάριο πουλιόταν, τέλος του 1985, στη μαύρη αγορά του Πειραιά με πριμ που έφτανε μέχρι και 20%. Η αβεβαιότη-

τα επέδρασε αρνητικά στη βραχυχρόνια αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Συνέτεινε κυρίως στη βραδεία πτώση του πληθωρισμού και στη διατακτική ανάκαμψη των ιδιωτικών επενδύσεων. Η ανησυχία υποχώρησε βαθμιαία και η εμπιστοσύνη αποκαταστάθηκε στο μέτρο που τα αποτελέσματα του προγράμματος γίνονταν απτά. Από τα μέσα του 1987 η βελτίωση του κλίματος ήταν ορατά. Στο τέλος του 1987 το πριμ του δολαρίου στη μαύρη αγορά είχε πέσει στο μηδέν, γεγονός πρωτόγνωρο. Το ευνοϊκό αυτό κλίμα βοήθησε στον επαναπατρισμό των κεφαλαίων από το εξωτερικό. Το 1988 χαρακτηρίστηκε γι' αυτό από μία σημαντική ανάκαμψη των ιδιωτικών επενδύσεων.

Η εξέλιξη αυτή δικαιολογεί δύο συμπεράσματα. Το πρώτο αποτελεί επιβεβαίωση μιας γνωστής διαπίστωσης: στις οικονομικές εξελίξεις παίζει σημαντικό - είτε θετικό είτε αρνητικό - ρόλο ο ψυχολογικός παράγοντας. Το κλίμα της αγοράς και η στάση του πληθυσμού μπορούν να βοηθήσουν ή να καθυστερήσουν την εφαρμογή μιας πολιτικής. Το κλίμα χρειάζεται καιρό να διαμορφωθεί και όταν διαμορφωθεί απαιτείται επίσης χρόνος για να αλλάξει. Μια πολιτική, όσο πειστική και αν είναι, πρέπει πρώτα να δείξει τα αποτελέσματά της για να κερδίσει αποδοχή και συμπαράσταση.

Το δεύτερο συμπέρασμα συναρτάται με την παραπάνω διαπίστωση. Οι πολιτικές που θέλουν να επηρεάσουν ουσιαστικά την οικονομική και πολιτική εξέλιξη, δεν έχουν άμεσα αποτελέσματα. Απαιτούν χρόνο. Προϋποθέτουν σειρά από χρονικά συνεχόμενα και αλληλοσυνδεδεμένα μέτρα, τακτικές κινήσεις, διάλογο με τους ενδιαφερόμενους και συστηματική διαφώτιση. Η αλλαγή που επαγγέλλεται, γίνεται γι' αυτό αντιληπτή μετά από αρκετό καιρό. Ο μακροχρόνιος αυτός ορίζοντας δεν συμβιβάζεται με την αμεσότητα των πολιτικών αναμετρήσεων και με αλλεπάλληλες εκλογικές αντιπαραθέσεις. Οι εκλογές έρχονται συνήθως πιο γρήγορα από τα αποτελέσματα της πολιτικής. Έρχονται χωρίς να μπορούν να προβληθούν χειροπιαστά επιτεύγματα για την ορθότητα του δρόμου που ακολουθείται. Ο κίνδυνος να εγκαταλειφθεί η πολιτική προτού ολοκληρωθεί, λόγω των πιθανών κόστους, είναι μεγάλος.

Η κοινοβουλευτική περίοδος

ΕΝΑΣ τρόπος να ξεπεραστούν οι δυσκολίες αυτές είναι η επιμήκυνση της κοινοβουλευτικής περιόδου από τέσσερα σε πέντε χρόνια. Στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε ταυτόχρονα να εξασφαλιστεί διαδικασία για την προσφυγή σε εκλογές πριν από το τέλος της κοινοβουλευτικής περιόδου, αν υπάρξει έντονη δυσαμομία μεταξύ λαϊκού αισθήματος και κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Σημαντικό είναι επίσης να αποφεύγονται στο μεσοδιάστημα μιας κοινοβουλευτικής περιόδου αλλεπάλληλες εκλογικές αναμετρήσεις. Οι δημοτικές εκλογές, οι ευρωεκλογές και οι εκλογές για τα προβλεπόμενα περιφερειακά όργανα θα έπρεπε να διεξάγονται την ίδια περίοδο.

Η οικονομική πολιτική οφείλει να επιδιώκει την ανάπτυξη και τη δικαιοτέρα κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου. Μακροοικονομικές ανισορροπίες περιορίζουν ασφυκτικά τις προοπτικές για την επίτευξη των στόχων αυτών. Μέλημα μιας σοσιαλιστικής εκουχρονιστικής πολιτικής πρέπει να είναι ως εκ τούτου και ο έλεγχος των μακροοικονομικών ανισορροπιών. Μόνον έτσι αποκαθίσταται η ελευθερία επιλογών και γίνονται δυνατές ουσιαστικές κοινωνικές αλλαγές.